
Трейтяк Д. В.

Вплив політики коренізації на грецьку етнічну меншину.

Досліджено проведення політики коренізації по відношенню до грецьких меншин у 20 – 30-ті роки ХХ століття. Визначено який вплив мала політика коренізації на розбудову грецького апарату самоврядування. Досліджено процес створення грецьких національних районів та адміністративно-територіальних одиниць. Прослідковано напрям політики та безпосередній вплив на грецькі спільноти. Досліджено спробу запровадження грецькомовного навчального апарату, та труднощі, що виникли на цьому шляху. Визначено яке значення мали експедиції, проведені наприкінці 20 – х років для зібрання інформації по грецькій спільноті. Визначено яке значення мала політика коренізації для самосвідомості грецької меншини.

Ключові слова: греки, грецька етнічна меншина, еллінізація, національний район, коренізація, радянська.

Трейтяк Д. В.

Влияние политики коренизации на греческое этническое меньшинство.

Исследовано проведение политики коренизации по отношению к греческим меньшинствам в 20 – 30 – е годы ХХ века. Определено какое влияние имела политика коренизации на развитие греческого аппарата самоуправления. Исследован процесс создания греческих национальных районов и административно-территориальных единиц. Определены направления политики и непосредственное влияние на греческие сообщества. Исследована попытка введения греческого учебного аппарата, и трудности, возникшие на этом пути. Определено какое значение имели экспедиции, проведенные в конце 20 - х годов для сбора информации касательно греческого национального меньшинства. Определено какое значение имела политика коренизации для развития самосознания греческого народа.

Ключевые слова: греки, греческая этническое меньшинство, эллинизация, национальный район, коренизация, советизация.

УДК: 94:005.932.5(477) «1921/1934»

І.Л. Чуян

МАТЕРІАЛЬНІ ЧИННИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЧЕХІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: ХАРЧУВАННЯ ТА ЖИТЛО (1921 – 1934 РР.)

На основі аналізу дослідницьких здобутків вітчизняної та зарубіжної історичної науки розглядаються матеріальні чинники формування повсякденного життя чеського населення радянської України упродовж 1921 – 1934 рр., серед яких особливе місце займають харчування та житло. Адже саме вони стали індикатором рівня та якості життя національної меншини у цей період. Розглядаються кулінарні вподобання чехів та національні особливості кухні поселенців. Встановлюється зв'язок процесу споживання їжі з налагодженням соціальної комунікації. Окреслюються способи здобуття чехами продуктів харчування під час Голодоморів 1921 – 1923 рр. та 1932 – 1933 рр., звертається увага на склад раціону чеського селянства у цей час. Досліджується забудова чеських поселень. Характеризуються особливості облаштування селянського двору у чеському поселенні: зведення житла, використання будівельних матеріалів, застосування технік домобудівництва, конструкція та інтер'єр будинків, розташування господарських споруд.

Ключові слова: повсякденне життя, матеріальна культура, чехи, Україна, харчування, житло.

У формуванні повсякденного життя людини важливу роль відіграють матеріальні чинники. Саме в межах житла відбувається значна частина повторюваних з дня на день буденних дій його господарів. Циклічний процес харчування та виконання індивідом щоденних завдань щодо пошуку і приготування їжі є базовими сферами життєдіяльності людини, що визначають її повсякденні турботи.

Мета статті: проаналізувати особливості харчування та житлові умови чехів, що характеризують матеріальний бік їх повсякденного життя в радянській Україні упродовж 1921 – 1934 рр.

Харчування одна з базових потреб людини. Біологічна специфіка людини потребує постійного вживання тваринного білка і вітамінів. Головним джерелом

калорій чеха-хлібороба був рослинний крохмаль (який містять борошняні страви), молоко та ферментовані молочні продукти. Чехи користувалися звичними способами приготування їжі: варили на пару та у воді, запікали, тушкували, смажили [8].

Традиційно чехи вживали полівки (супи). Відрізнялися вони від українських тим, що готувалися без картоплі. Нудлові полівки – це супи з кльоцками, локшиною. Під час їх приготування локшину нарізували дуже дрібно. Додаючи у м'ясну прозору полівку нарізану тонкою соломкою картоплю чехи готували брамборову полівку, тобто картопляний суп. Кашу чехи готували шляхом розтирання картоплі, гороху або квасолі. У традиційному раціоні чехи надавали великого значення гороху, квасолі та чечевиці [1, с. 111]. Тісто для хліба замішувалося у спеціальній діжці – вошатці. Для приготування колаче – чеських булочок використовувалися нецички – дерев'яні форми до яких закладалося тісто. Деякі страви чехи запозичили в українців, наприклад, голубці та вареники [4, с. 128]. Під впливом українців чехи готували борщ, консервували перець, баклажани, помідори [9, с. 181]. Проте найбільше чехи полюбили кнедлики, які готувалися з м'ясо замішаного тіста на дріжджах. Кнедлики могли бути картопляні. До кнедлів додавали зелень (капусту) та різні ломачки – соуси: гоубовий (грибний), райський (томатний), сметановий, вопіцевий (курячий). Влітку робили кнедлик із швестками (сливами). Зварені кнедлики посипали маком та цукром. Кнедли також робили із сиром. З м'ясних продуктів чехи полюбили курятину та м'ясо іншої птиці. На Різдво запікалася гуска та готувалися свинячі битки [1, с. 111]. Поширеним було копчене м'ясо – буженина [4, с. 128]. Яловичину чехи вживали у значно меншому об'ємі. Чехи полюбили готувати овочеві та фруктові салати.

Що стосується вживання напоїв, то чехи, як привило, використовували горілку для приготування різних коктейлів. Один з її традиційних видів – коралка. Вона вирізнялася тим, що виготовлялася з джерельної води з додаванням різних трав, пахощів та настоїв. З давніх часів славилася національна горілка – гуральянка. Ця горілка настоювалась на картоплі спеціальних рожевих сортів. Улюбленим чеським вином було сливовице, яке настоювалося на сливах та мало горілчану міцність [1, с. 111]. Проте чехи рідко вживали міцні алкогольні напої. Навіть більше, вони засуджували пиття горілки, а тих хто нею зловживав називали п'яницями. Натомість чехи обожнювали пиво. За короткий час чоловіки та жінки могли випити 3-4 пляшки цього хмільного напою [11]. Також чехи вживали каву [16, с. 52].

Коли чехів відвідували гості, ті разом із господарями сідали за довгий стіл, який був укритий скатертиною. На ньому уже знаходилися поки ще порожні тарілки та різні види борошняних виробів: булки, хліб, калачі та пироги. Обідали без закусок. Спочатку подавали суп. Після супу вносили м'ясо з підливою з хрону та сметани, два чи три види м'ясного відвару. Усі наступні страви, які ставили на стіл теж були м'ясними: курчата, гуска з капустою, печеня зі свинини з капустою, качка зі сливами, телячі битки, ковбаси.

По обіді чеські жінки зазвичай обмовляли своїх чоловіків за їх недоліки. Чоловіки, пихкаючи люльками, обговорювали господарські справи, грамотніші інформували товариство про політичні події [11].

Втамування спраги чи голоду, лише на перший погляд видається натуральним. Насправді воно у будь-якому разі нерозривно пов'язується з особливостями кулінарних засобів, що використовуються для приготування та споживання їжі, церемоніями та звичаями, згідно з якими чоловіки та жінки розсідаються навколо того місця, що призначене для споживання їжі. Їжа не лише перетравлюється. Перед тим як потрапити до рота, вона планується та продумується до найменшої деталі. Набуває тієї особливої якості, яку зазвичай називають «символічним значенням» [15, с. 35]. Тож, крім своєї базової ролі задоволення вітальної потреби організму, їжа у чеській національній культурі відігравала також неабияку символічну роль. Будь-яке спільне

вживання чи невживання їжі вказувало на певний рівень взаємного прийняття, близькості чи відчуження людей. Спільна трапеза і певні страви були майже неодмінними компонентами будь-якого свята чи події життєвого циклу [8].

Ще навіть упродовж міжвоєнного періоду недостача їжі була нормою, а голод траплявся не надто й рідко. Достатньо було раптових заморозків, сильного граду чи засухи, щоб хронічне недоїдання переросло у справжній голод. За таких обставин природним було їсти все, навіть те, що у їжу не годилося. Дизентерія, тиф були вельми поширеними захворюваннями, що вражали осіб, які жили в умовах хронічного недоїдання та нестачі вітамінів [15, с. 112-113].

Сільськогосподарські особливості, економічний розвиток чехів південних регіонів України значно відрізнялися від їхніх співвітчизників, що мешкали в інших регіонах. На півдні були поселення, які в основному спеціалізувалися на вирощуванні зернових культур (пшениця, жито тощо). Політика «воєнного комунізму» негативно позначилася на розвитку сільського господарства південноукраїнського регіону. Погодні умови 1921 р. несприятливо вплинули на засівання і збирання врожаю, значну частину якого було вивезено з України. Тож, чеське населення Півдня України спіткав голод. В офіційних документах зазначалося, що у поселенні Нова Маячка серед мешканців зростала кількість голодуючих, жителям загрожувала повна відсутність продуктів харчування до кінця 1922 р.

У зв'язку із зазначеною ситуацією від літа 1922 р. до лютого 1923 р. здійснювалася продовольча допомога чехам Півдня України. З харківських складів Чехословацької торгово-промислової місії в Україні щомісячно видавалося чехам Катеринославської губернії. 675 кг борошна, 250 кг цукру, 75 кг рису, 75 кг проса, 50 кг макаронних виробів, 60 м'ясних консервів. До чехів Мелітопольського повіту, а потім далі на південь протягом 1922 р. потрапило 20 тис. кг борошна, надійшло 37 тис. кг різних круп, сало, маргарин, какао, пшениця та жито для посіву [3, с. 56-57].

Важку і довгу зиму 1932 – 1933 рр. сільське населення України пережило тільки завдяки прихованим запасам продуктів харчування. Всю зиму відбувалися перевірки сільських дворів. Комуністи намагалися віднайти та реквізувати навіть мізерні запаси продовольства [20, с. 295]. За вказівкою більшовиків відбувалися обшуки селянських будинків і дворів. Для пошуку схованок із зерном комуністи залучали бідніших селян, які за надану інформацію отримували частину виявленого збіжжя [13, с. 170]. У зв'язку з невиконанням плану хлібозаготівлі в 1932 р. у селах зачинялися магазини, колгоспники не мали змогу отримати виплати за відпрацьовані дні, як у натуральній, так і в грошовій формі. Село залишили не тільки без їжі, а й без палива, солі та сірників. Харчі можна було купити тільки за золоті та срібні вироби в спеціалізованих магазинах «Торгсину», які знаходилися у містах [20, с. 295]. Коли катастрофічно не вистачало їжі, втамування голоду набувало драматичних форм. Люди відкидали традиції та звичаї споживання їжі і накидалися на неї без будь-яких ознак тієї обережності (повільно наблизитися, понюхати), що притаманна процесу харчування за звичайних умов [15, с. 37].

Чеські селяни були позбавлені основних джерел харчування – хліба й картоплі. Адже більшовики вилучили посівне зерно та картоплю, яка зберігалася для саджання. Чехи їли сухофрукти та червоні буряки, а з цукрових буряків варили сироп [20, с. 295]. Коли закінчилися мізерні запаси харчів, які вдалося приховати від членів «хлібних комісій» люди ловили мишей, їли кору дерев та варили листя [13, с. 174]. Жителі села Сиротинівка, яка упродовж 1930-х рр. мала назву Чехи намагалися врятувати залишки їжі. Мешканка села з прізвиськом Седлачкова пригадувала: «Те, що ми мали (кукурудзу та картоплю), тато ховав у свинарнику. Вишукували вилами все, що можна з'їсти, забирали й полиці та горшки, свиней, корів, все. Рятувалися самі й рятували дітей, як могли. Собак їли і траву. Із щавлю ми пекли коржики. Пекли такий тягучий хліб ... І не

знаю, з чого, з якихось рослин, чи що» [17]. Голодуюче населення чеських сіл змогло вижити лише завдяки своїм домашнім тваринам. Від голодної смерті чехів рятували корови. Цікавим фактом історії с. Миколаївка є те, що у період 1932 – 1933 рр. у селі з голоду не померла жодна людина, бо члени громади турбувалися, щоб кожен двір мав корову-годівницю – «голендерку» [7, с. 46]. Ситуація покращилася в 1934 р., коли можна було придбати їжу хоча б у містах [20, с. 295].

Чехи жили у містах та селах, які вже існували до їх переїзду в Україну або у заснованих ними самими на землях колишніх панських маєтків. На території Волині чехи-колоністи будували свої господарства на земельних ділянках, які переважно купувалися у польських землевласників. Більшість чеських поселень регіону зберігали місцеві українські або польські назви. Коли колоністи засновували свої поселення поблизу або у межах українських сіл, утворюючи окремих квартал (вулицю), то до існуючої назви додавався привласнюючий прийменник «чеський» (наприклад, Чеська Крошня) [2, с. 80]. Географічне розташування чеських колоній визначалося наявністю родючих ґрунтів, а також близькістю комунікацій (шосейних та залізничних доріг). Чехи воліли засновувати свої поселення не лише поблизу транспортних шляхів, а й навколо адміністративних, торговельних та промислових центрів. Це відрізняло чеські поселення від, наприклад, німецьких колоній, які простягалися уздовж другорядних доріг або були розкидані у вигляді хуторів [19, с. 110-111].

На Волині поміж українськими селами чимало розташовувалось чеських колоній, які увиразнювалися двохповерховими, триповерховими будинками [8, с. 38]. Для чеських поселень було характерне планування вуличного типу [16, с. 52]. У центрі чеського поселення знаходилася громадська споруда – місце збору колоністів, де вирішувалися справи облаштування поселень, господарського життя тощо [19, с. 111]. Подекуди, окремі двори знаходилися на значній відстані один від одного, оскільки їх оточували поля [21, с. 59].

Житловий будинок здавна виконував захисну функцію – оберігав його мешканців від природних сил і ворогів. Будинок був не просто матеріальною оболонкою життя, а й наповнював його духовно. З будинком співвідносилися всі найважливіші категорії світобачення людини. Для селян було важливо організувати житловий простір, так, що б він був наповнений життєвими благами: ситістю, теплом, безпекою [21, с. 59].

Житлові будівлі чеські селяни зводили власноруч за активної допомоги родичів, сусідів або навіть жителів усього села. Дуже високі ціни на хміль у 1924 – 1927 рр. сприяли тому, що чехи Східної Волині змагалися між собою в будівництві нових житлових будинків і господарських споруд [20, с. 293].

Звичайне житло українських чехів зберегло у собі ознаки як традиційного чеського будинку, так і набуло нових характеристик, притаманних будівлям навколишніх мешканців. Для спорудження житла чехи використовували природні будівельні матеріали: дерево, камінь, глину, соломі [8, с. 38]. Чехи споруджували будинки, які мали прямокутну витягнуту форму [19, с. 111]. Відповідно до наявності місцевих матеріалів, на Східній Волині хатини були цегляні та зрубні, тоді як на Півдні України стіни будинків чехи зводили з «батіни» – висушених на сонці великих вальків-блоків, що були виготовлені з глини і полови або природного каменю – ракушняка. В обох випадках, імовірно під українським впливом, невдовзі набула розповсюдження практика обмазки і побілки зовнішніх та внутрішніх стін будинку [9, с. 178]. Згодом деякі господарі розпочали фарбувати фасади будинків. Для цього вони зазвичай використовували фарби яскравих кольорів (синій та зелений) [16, с. 52]. На Півдні України чехи економно використовували деревину, дефіцит якої був однією з головних ознак цього степового регіону, а звідси: підлогу стелили із замісу глини та коров'ячого гною; вікна не мали рам, оскільки скло просто вмазували у стіни. Дах

чехи робили двосхилим. Вкривали його спочатку соломною та дерном, а пізніше – дерев'яними дошками та глиняними ташками на зразок черепиці [6, с. 12]. Вкривали житлові будинки також листовим металом, з'єднання і кріплення якого виконувалося за допомогою подвійного стоячого фальцу. Матеріалом покрівлі слугувала жерсть – тонкий листовий метал товщиною 0,8-0,9 мм, покритий оловом. Елементи чеських будівель мали особливе значення з точки зору естетики, наприклад, лучкова надвіконна перемичка, використання якої є характерною ознакою чеського зодчества, виконувала також декоративну функцію [10, с. 11].

У більшості випадків житло у чехів було просторим, світлим, сухим і теплим. Адже наявність у житлі цієї сукупності ознак позитивно відображалася на настрої мешканців будинку, бадьорила та підвищувала їх працездатність. Натомість збіднілі чехи – власники темного, вогкого і холодного помешкання, можливо, самі того не розуміючи, не поспішали додому, частіше ніж власники затишних будинків перебувати у пригніченому стані, що негативно впливало на їх працездатність, навіть призводило до пияцтва. Таке житло ставало джерелом інфекцій, тому його мешканці потерпали від хвороб [12, с. 11].

Житло могло складатися із двох або трьох кімнат, кухні та комори. [1, с. 104]. Були й житлові будинки, які мали два приміщення – кухню з глиняною підлогою та кімнату з дерев'яною підлогою, яка слугувала вітальною та спальнею [21, с. 59]. Оскільки у чехів як і серед інших слов'янських народів житлові приміщення за своїм призначенням поділялися на буденні і святкові, то основу чеського помешкання становила парадна кімната (светлице, зала) поруч з якою знаходилася кімната в якій власники житла перебували переважно більшість часу (спалня). Особливістю чеського житла, на відміну від українського, зокрема на Поліссі, були опалювані сіни, тобто піч (камна) своїм устям виходила в сіни [9, с. 176]. У печах пекли хліб, пироги, а їжу варили на плитах, яких на кухні було три-чотири. Досить часто плити, грубки були обкладені кахлями. У коминах печей знаходилися вмуровані залізні прутки, до яких підвішували для коптіння сало, м'ясо, ковбасу [14]. У Приазов'ї чеські будинки мали дві печі, а поза домом розташовувалася ще й літня кухня [6, с. 12].

Передня кімната, де господарі приймали гостей зберігала традиційний інтер'єр. У селянських житлах розміщувалися добротні саморобні різьблені дерев'яні меблі, які були розставлені наступним чином: у передній частині кімнати стояв стіл, накритий гаптованою скатертиною та мережевими серветками, уздовж стін простягалися ослони; на ліжку, що було приставлене до глухої стіни лежали покладені одна на одну подушки [16, с. 52]. Вікна чехи прикрашали квітами і фіранками [18, с. 202]. На стінах посередині між вікнами були прикріплені фотографії членів сім'ї і родичів [21, с. 59].

Конструкція чеських будинків була прилаштована до господарських потреб їх власників. Особливістю чеського домобудівництва на Волині було те, що поверх вікон по периметру споруди йшло мереживо круглих віконць. Це – вентиляційні продухи, які давали можливість провітрювати горище, де дбайливими господарями обладнувалися сушарки і зібраний хміль доводився до потрібних кондицій [5]. Конструкції будинків волинських чехів передбачали також існування так званого «причіпку», який господар дому використовував для сушіння на них хмелю.

З урахуванням всіх потреб господарювання чехи зводили такі присадибні будівлі: хліви, клуні, кам'яні погребі, льодовні, майстерні. Будівлі для худоби, які зазвичай зводилися із каменю та були вкриті черепицею, всередині зберігали тепло [1, с. 104]. Чеська садиба частіше мала житловий будинок пов'язаний із приміщеннями господарського типу, де знаходилася худоба, птиця, розташовувалася майстерня тощо. Чехи традиційно виводили свій будинок з квітником до вулиці, а господарські споруди розташовували за будинком, так само як і ділянки землі, сад, город [19, с. 202]. Якщо до колективізації на подвір'ї для зберігання збіжжя, обмолоту

зерна на току обов'язково повинна була стояти клуня, то в часи колективного господарювання ця будівля втратила своє призначення. У господарствах біля хати залишився тільки хлів для великої рогатої худоби, свиней [14].

Таким чином, матеріальна культура чехів України протягом 1921 – 1934 рр. у повсякденному житті національної меншини продовжувала зберігати свої традиційні ознаки. Чехи вживали страви приготовані за рецептами національної кухні, надаючи перевагу супам і борошняним виробам. Серед напоїв полюбили пиво. Процес вживання їжі не просто забезпечував вирішення фізіологічних потреб, й був символічним ритуалом і слугував налагодженню соціальних зв'язків, що виявлялося під час прийому гостей. Природні умови, а особливо антигуманна політика більшовицького режиму стали причиною голодування населення чеських поселень в 1921 – 1923 рр. та 1932 – 1933 рр. Якщо під час лихоліття початку 1920-х рр. чехи могли розраховувати на закордонну допомогу, то під час Голодомору 1932 – 1933 рр. змушені були вдаватися до самостійного пошуку їжі, споживання сурогатів. Чеські поселення на тлі навколишніх українських вигідно вирізнялися. Зведення чехами житла мало регіональні особливості, що виявлялися у використанні різних будівельних матеріалів. Чеські будинки зазвичай склалися з кількох добре освітлених кімнат, мали самотній інтер'єр. Впритул з хатиною розташовувалися господарські споруди.

1. Борисов М. Чехи на Волині. *Чехи на Волині: історія і сучасність*. Житомир. 2016. С. 102-105.
2. Войчун Ю. І. Відносини чехів-колоністів з представниками місцевого населення на території Волинської губернії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 47. С. 79-82.
3. Дмитрук С. Допомога Чехословацької республіки за часів Т. Масарика чехам Півдня України на початку 20-х років ХХ ст. *Перший чехословацький президент Томаш Гаррі Масарик і Україна: матеріали III Чесько-української науково-практичної конференції «Шляхи розвитку культури чехів України»*, м. Київ, 17 березня 2012 р., НАУ. К.: НАУ, 2012. 88 с.
4. Зіневич Н. Весільні традиції чехів села Малинівка на Житомирщині *Весільна обрядовість у часі і просторі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса: Вид-во КП ОМД, 2010. С. 126-137.
5. Костриця М. М. Про хміль, пиво і чеських колоністів. *Житомирщина туристична: краєзнавчі нариси*. Житомир: Полісся, 2009. С. 285-291.
6. Курінна М. А. Традиційна культура та побут чехів Північного Приазов'я останньої чверті ХІХ ст. – ХХ ст. (на матеріалах с. Новгородівка Мелітопольського району Запорізької області): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія. К., 2009. 20 с.
7. Мандрис О. Подільський Чехоград: історія чехів у Миколаївці. *Історія в рідній школі*. 2016. № 1. С. 45-47.
8. Материальная культура. Вып. 3. М.: Наука, 1989. 224 с.
9. Наулко В. І. Чехи в Україні. *Під одним небом: Фольклор етносів України*. К. 1996. С. 171-182.
10. Омельчук І. С. Типологічні особливості забудови чеських колоній на Волині. *Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2014. Випуск 2. С. 10-13.
11. Погребняк О. А. Традиції і взаємовпливи у міжетнічному діалозі: історія «Волинських чехів». *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 2015. Вип. 9. Ч. І. С. 97-101.
12. Про поліпшення сільської хати. *Знання*. 1927. № 8. С. 11-12.
13. Сервіс Р. Товариші. Комунізм: світова історія. К.: Темпора, 2012. 616 с.
14. Романчук О. З історії чеської колонії Ядвіново Острозького повіту. <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Zaslav/Empires/Jadvonino.html>
15. Россі П. Їсти. Потреба, бажання, одержимість. К.: Ніка-Центр, 2018. 152 с.
16. Чернявська С. М. Побут і музичний репертуар чеського населення Одеси та Миколаївщини. *Народна творчість та етнографія*. 1988. № 6. С. 51-55.
17. Штрафелдова М. Чи розвеселиться Сиротинка? <http://www.ukrajinci.cz/vsechny-aktuality/news+c29/nnnnnn-nn+a8575.htm>
18. Шульга С. Волинські чехи: національна ідентичність та історична пам'ять. *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. Спеціальний випуск. С. 109-116.
19. Шульга С. Чеська та німецька імміграція на Волинь: компаративний аналіз. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2018. № 1(21). С. 197-205.

20. Dejiny Cechu na Ukrajině / Історія чехів в Україні. К.: НАУ, 2013. 600 с.
21. Vaculík J. Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945). Praha, 1998. – 102 s.

References

1. Borysov M. (2016). *Chekhy na Volyni* [Czechs in Volyn]. *Chekhy na Volyni: istoriia i suchasnist* [Czechs in Volhynia: history and modern times]. Zhytomyr. 102-105.
2. Voichun Yu. I. (2017). *Vidnosyny chekhiv-kolonistiv z predstavnykamy mistsevoho naseleння na terytorii Volynskoi hubernii* [The relations of the Czech colonists with representatives of the local population in the Volyn province]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* [Scientific works of the Historical Faculty of Zaporizhzhya National University]. Vyp. 47. 79-82.
3. Dmytruk S. (2012). *Dopomoha Chekhoslovatskoi respubliky za chasiv T. Masaryka chekham Pivdnia Ukrainy na pochatku 20-kh rokiv XX st.* [The help of the Czechoslovak Republic during the times of T. Masaryk to the Czechs of the South of Ukraine in the early 20's of the twentieth century]. *Pershyi chekhoslovatskyi prezident Tomash Harri Masaryk i Ukraina: materialy III Chesko-ukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Shliakhy rozvytku kultury chekhiv Ukrainy», m. Kyiv, 17 bereznia 2012 r., NAU* [The First Czechoslovak President Tomasz Harry Masaryk and Ukraine: Materials of the III Ukrainian-Czech Scientific and Practical Conference "Ways of the Development of the Culture of the Czechs of Ukraine", Kyiv, March 17, 2012, NAU]. K.: NAU, 88.
4. Zinevych N. (2010). *Vesilni tradytsii chekhiv sela Malynivka na Zhytomyrshchyni Vesilna obriadovist u chasi i prostori* [Wedding traditions of the Czechs of the village Malinovka in Zhytomyr region]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Odeski etnografichni chytannia»* [Wedding ceremony in time and space. Materials of the International Scientific and Practical Conference "Odessa Ethnographic Readings"]. Odesa: Vyd-vo KP OMD, 126-137.
5. Kostrytsia M. M. (2009). *Pro khmil, pyvo i cheskykh kolonistiv.* [About hops, beers and Czech colonists]. *Zhytomyrshchyna turystychna: kraieznavchi narisy* [Zhytomyrshchyna tourism: local lore essays]. Zhytomyr: Polissia, 285-291.
6. Kurinna M. A. (2009). *Tradytsiina kultura ta pobut chekhiv Pivnichnoho Pryazovia ostannoї chverti XX st. – XX st. (na materialakh s. Novhorodivka Melitopolskoho raionu Zaporizkoi oblasti): avtoreferat dysertatsii na здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія* [Traditional culture and life of the Czechs of the Northern Azov region in the last quarter of the nineteenth century. - XX century. (on materials from the village of Novgorodivka, Melitopol district of the Zaporizhzhya region): the dissertation author's abstract for the degree of the candidate of historical sciences on the specialty 07.00.05 - ethnology]. Kyiv. 20.
7. Mandrys O. (2016). *Podilskyi Chekhohrad: istoriia chekhiv u Mykolaivtsi* [Podilsky Chehohrad: The History of the Czechs in Mykolayiv]. *Istoriia v ridnii shkoli* [History in the native school]. № 1. 45-47.
8. (1989). *Materialnaya kultura* [Material culture]. Vyp. 3. M.: Nauka, 224.
9. Naulko V. I. (1996). *Chekhy v Ukraini* [Czechs in Ukraine]. *Pid odnym nebom: Folklor etnosiv Ukrainy* [Under one sky: Folklore of ethnic groups of Ukraine]. Kyiv. 171-182.
10. Omelchuk I. S. (2014). *Typolohichni osoblyvosti zabudovy cheskykh kolonii na Volyni* [Typological peculiarities of the construction of the Czech colonies in Volhynia]. *Studentskyi visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia* [Student's bulletin of the National University of Water Management and Nature Management]. 2014. Vypusk 2. 10-13.
11. Pohrebniak O. A. (2015). *Tradytsii i vzaiemovplyvy u mizhetnichnomu dialozi: istoriia «Volynskykh chekhiv»* [Traditions and Interactions in Interethnic Dialogue: The History of the Volyn Czechs]. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky* [Literature. Folklore. Problems of poetics]. Vyp. 9. Ch. I. 97-101.
12. (1927). *Pro polipshennia silskoi khaty* [About improvement of rural cottage]. *Znannia* [Knowledge]. № 8. 11-12.
13. Servis R. (2012). *Tovaryshi. Komunizm: svitova istoriia* [Comrades Communism: world history]. K.: Tempora, 616.
14. Romanchuk O. *Z istorii cheskoї kolonii Yadvinovo Ostrozkoho povitu* [From the history of the Czech colony of Yadvinovo Ostroh district]. <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Zaslav/Empires/Jadvonino.html>
15. Rossi P. *Yisty (2018). Potreba, bazhannia, oderzhymist* [Eat. Need, desire, obsession]. K.: Nika-Tsentr, 152.
16. Cherniavska S. M. (1988). *Pobut i muzychnyi repertuar cheskoho naseleння Odesy ta Mykolaivshchyny* [Life and musical repertoire of the Czech population of Odessa and Nikolayev region]. *Narodna tvorchist ta etnografiia* [Folk art and ethnography]. № 6. 51-55.
17. Shtrafeldova M. *Chy rozveselytsia Syrotynka?* [Will Orphan Rejoice?]. <http://www.ukrajinci.cz/vsechny-actuality/news+c29/-nnnnnn-nn+a8575.htm>

18. Shulha S. (2018). *Volynski chekhy: natsionalna identychnist ta istorychna pamiat* [Volyn Czechs: national identity and historical memory]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia* [Historical and political studies]. Spetsialnyi vypusk. 109-116.
19. Shulha S. (2018). *Cheska ta nimetska immihratsiia na Volyn: komparatyvnyi analiz* [Czech and German Immigration to Volyn: Comparative Analysis]. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 1(21). S. 197-205.
20. (2013). *Dejiny Cechu na Ukrajinie / Istoriia chekhiv v Ukraini* [History of the Czechs in Ukraine]. K.: NAU, 600.
21. Vaculík J. (1998). *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945)* [History of the Volyn Czechs II. (1914-1945)]. Praha, 102.

Чуян И. Л.

Материальные факторы организации повседневной жизни чехов Советской Украины: питание и жилье (1921 – 1934 гг.).

На основе анализа исследовательских достижений отечественной и зарубежной исторической науки рассматриваются материальные факторы формирования повседневной жизни чешского населения советской Украины на протяжении 1921 – 1934 гг. среди которых особое место занимают питание и жилье. Ведь именно они стали индикатором уровня и качества жизни национального меньшинства в этот период. Рассматриваются кулинарные предпочтения чехов и национальные особенности кухни поселенцев. Устанавливается связь процесса потребления пищи с налаживанием социальной коммуникации. Определяются способы получения чехами продуктов питания во время Голодоморов 1921 – 1923 гг. и 1932 – 1933 гг. Обращается внимание на состав рациона чешского крестьянства в это время. Исследуется застройка чешских поселений. Характеризуются особенности устройства крестьянского двора в чешском селении: строительство жилья, использование строительных материалов, применение техник домостроения, конструкция и интерьер домов, расположения хозяйственных сооружений.

Ключевые слова: повседневная жизнь, материальная культура, чехи, Украина, питание, жилье.

Chuyan I. L.

Material factors of the organization of the everyday life of the schools of Soviet Ukraine: food and housing (1921 – 1934).

Based on the analysis of the research achievements of domestic and foreign historical science, the material factors in the formation of the daily life of the Czech population of Soviet Ukraine during 1921-1934 are considered. among which a special place is occupied by food and housing. After all, they became an indicator of the level and quality of life of national minorities in this period. The culinary preferences of the Czechs and the national characteristics of the cuisine of the settlers are considered. The connection between the process of food consumption and the establishment of social communication is established. Methods are being determined for Czechs to obtain food during the famines of 1921 – 1923. and 1932 – 1933 Attention is paid to the composition of the diet of the Czech peasantry at this time. The development of Czech settlements is investigated. The features of the peasant yard in a Czech village are characterized: housing construction, the use of building materials, the use of house-building techniques, the construction and interior of houses, the location of economic structures.

Keywords: daily life, material culture, Czechs, Ukraine, food, housing.

УДК 94:321.7:323(477)

І.В. Стьопул

ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

В статті на основі архівних матеріалів показана провідна роль місцевого населення та демократичних традицій українського націоналізму в діяльності націоналістичного руху на території Центральної України в період Другої світової війни.

Ключові слова: націоналістичний рух, «Просвіта», демократичні традиції українського націоналізму.

В основі міфу про українців як про націю з демократичними традиціями лежить усвідомлення, що альфою й омегою її історичного процесу є Наддніпряньська Україна.

Дж. Армстронг